

СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ВАЛЮТУ СТУДЕНТІВ ІЗ РІЗНИМИ ВИДАМИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ГРОШЕЙ

У статті представлені результати теоретичного та емпіричного дослідження ставлення до національної валюти студентства, що виявили різні види ціннісно-смыслових ставлень щодо грошей. В ході дослідження було вивчено домінуючі види ціннісно-смыслового ставлення до грошей у студентів IV курсу - грошова розрядка, грошова заклопотаність, грошова розслабленість, концентрація та грошове заперечення. На основі матеріалів психосемантичного дослідження уявлень про національну валюту у студентів із різними видами ціннісно-смылового ставлення до грошей виявлено, що характер ціннісно-смылового ставлення до грошей є одним із чинників формування ставлення до національної валюти, до грошей та до власності. У статті представлено порівняльний аналіз соціальних уявлень студентства про національну валюту, що представляють різні види ціннісно-смылового ставлення до грошей. Джерел – 6.

Ключові слова: соціальні уявлення про національну валюту, ціннісно-смыслові ставлення до грошей, грошова розрядка, грошова заклопотаність, грошова розслабленість, грошова концентрація, грошове заперечення, психосемантичні методи дослідження.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбувається інтенсивна трансформація соціальних відносин, яка в свою чергу призвела до різкого зростання значимості матеріальних благ для більшості людей. Ставлення людини до матеріальних цінностей – істотний регулятор її повсякденної поведінки. Саме тому гроші є не лише економічним феноменом, але й психологічним.

Ставлення до грошей є однією із центральних проблем економічної соціалізації, де гроші, зазвичай, розглядаються як основний фактор, який забезпечує входження індивіда в світ економіки, в соціум.

Аналіз остатніх досліджень і публікацій. Методологічні засади аналізу ставлення та уявлень про гроші закладені у роботах Московічі С. (концепція соціальних уявлень) [3]; Джанерьян С.Т., Мясичев В.М. (окремі аспекти в психології про оціночні і про ціннісно-смылові ставлення) [2]; Дейнека О.С., Фенько А.Б., Семьонов М.Ю. (положення про особистісне ставлення до грошей) [1;5;4].

У сучасних зарубіжних дослідженнях вивчаються базові установки щодо грошей. Зокрема, Белк Р., Валлендорф М. вивчали культурні, етичні та релігійні аспекти ставлення до грошей. Лінн Р., Ньюсан Є., Томас П., Фернем А. досліджували повсякденні звички і психічні розлади, пов'язані із грошима, а також специфіку психології багатих людей, формування уявлень про властивості та походження грошей у дітей.

У вітчизняних дослідженнях, присвячених психології грошей, розглядаються різні аспекти особистісного ставлення до грошей такими дослідниками як Білицька Е.Г., Смирнов М.О., Фенько А.Б. [5; 6].

Дослідження типології ставлення до грошей представлені у працях Формана Н., Голдберга Х. і Левіса Р.. Так, у 1995 році Голдбергом Х. та Левісом Р. була розроблена економіко-психологічна грошова типологія особистості. Дослідниками було виділено та описано такі економіко-психологічні типи як «скнара», «марнотрат», «торгаш», «паразит» тощо. Спираючись на дану типологію та доповнюючи її своїми висновками Дайнеко О. склала таблицю грошових типів людей [1].

Вивченням регіональних відмінностей середнього класу України у ставленні до

національної валюти займався Панга М.

Мета дослідження – опис соціальних уявлень про національну валюту у студентів, що демонструють різні види ціннісно-сміслового ставлення до грошей.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Вибірку склали 60 осіб - студентів IV курсу СПФ (Житомирського державного університету ім. І. Франка) віком від 19 до 22 років. Дослідження проводилось у декілька етапів:

1. Дослідження видів ціннісно-сміслового ставлення до грошей за допомогою опитувальника «Шкала задоволеності потреби в грошах» (Семьонов М.Ю., 2006).
2. Дослідження уявлень про національну валюту за допомогою психосемантичного дослідження:

– досліджуваним пропонувалось написати якомога більше слів-асоціації, які виникають у них при згадуванні слова-стимула. В якості слова-стимула для дослідження було вибрані слово «**гривня як національна валюта**»;

– обробка результатів дослідження, які були отримані в першому етапі дослідження з метою скласти список найбільш вживаних асоціацій для подальшого етапу;

– студентам було запропоновано проранжувати рівень значимості (укладеного попередньо за показниками частотності) списку асоціацій за 10-бальною шкалою.

Обробка результатів здійснювалась за допомогою факторного аналізу даних ранжування осіб, що представляли певний вид ставлення до грошей.

В результаті вивчення ставлення до грошей за опитувальником Семьонова М.Ю. серед студентів IV курсів були виділені такі види ціннісно-сміслового ставлення до грошей як *грошова розслабленість, розрядка, заперечення, концентрація, грошова заклопотаність*. Однак ступінь вираження кожного із видів є не однаковою (Див. Рис. 1.).

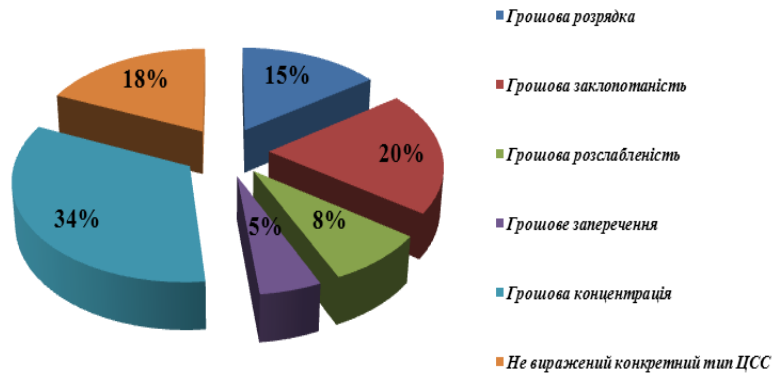

Рис. 1. Види ціннісно-сміслового ставлення до грошей у студентів IV курсу (%)

Більше третини (34%) опитаних студентів надмірно цікавляться грошима (*грошова концентрація*), проявляючи дуже жвавий інтерес до них, прагнучи фінансово забезпечити своє майбутнє. Таких студентів вирізняє адекватне та раціональне ставлення до грошей.

Вид *грошова заклопотаність* притаманний 20% студентів четвертого курсу, які часто порушують та обговорюють тему грошей з товаришами, раціонально ставляться до грошей, вміють правильно розпоряджатись своїми заощадженнями.

П'ятьом (8%) досліджуваним притаманний такий вид ставлення як *грошова розслабленість*. Вони, на відміну від своїх колег, менше думають про гроші. Окрім того, в них переважає зневажливе та нерациональне ставлення до грошей. Вони не вміють керувати грошима, тому гроші в них на довго не затримуються.

Вид *грошова розрядка* притаманний 9-м (15%) досліджуваним. Студенти виявляють негативне ставлення до грошей й намагаються як найшвидше позбутися їх. Для них гроші – це зло, тому вони відчувають вину від того, що мають їх. Однак не зважаючи на це часто думають та фантазують про гроші.

Вид *грошове заперечення* притаманний лише трьом (5%) досліджуваним. Таким особам властиво проявляти пасивне ставлення до грошей й тем пов'язаних з ними. Окрім цього гроші для них не виконують терапевтичної функції, а навпаки обтяжують їх.

Водночас в ході дослідження було встановлено, що в 11 (18%) досліджуваних не можна виділити конкретний вид ціннісно-сміслового ставлення до грошей. В них переважає одна чи дві характеристики ціннісно-сміслового ставлення до грошей, що може вказувати на те, що ситуації чи обставини визначають їх ставлення досліджуваним ставляться по різному до грошей в залежності від своїх потреб, інтересів, емоційного стану тощо.

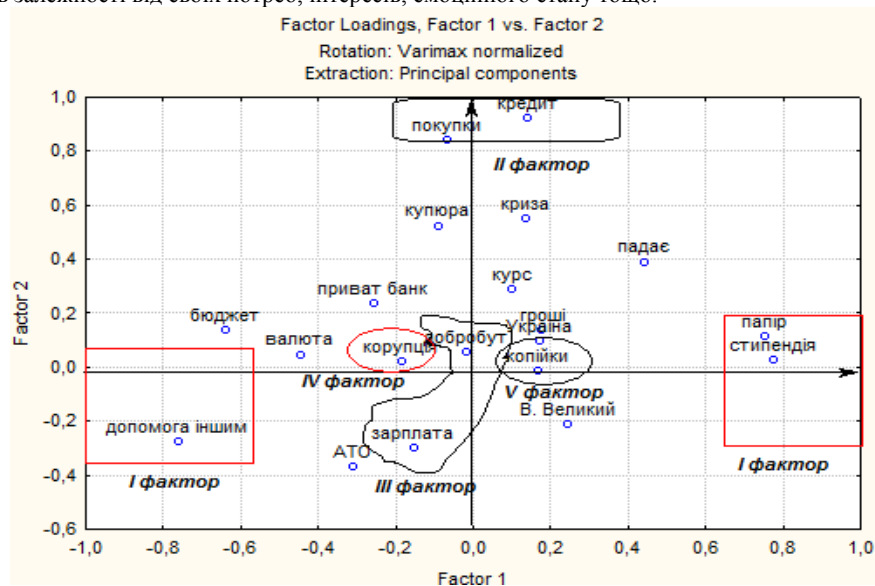

Рис. 2. Факторно-семантичне поле уявлень студентів IV курсу про національну валюту із видом ЦСС до грошей грошова концентрація

В результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилось 4 фактори (62,8% дисперсії), що відображають уявлення про національну валюту серед четвертокурсників із ціннісно-смісловим ставленням до грошей **грошова концентрація**:

- 1-й фактор – «стипендія» (0,77), «папір» (0,75) та «допомога іншим» (-0,76). Даний фактор пояснює 18,4% дисперсії і вказує на значення гривні для студентів. Так, під національною валютою (гривнею) студенти розуміють отримання винагороди за свою працю (стипендія), засіб для допомоги іншим та папір, бумажна купюра.

- 2-й фактор – (13,6% дисперсії) складають: «покупки» (0,84) та «кредит» (0,82),

вказуючи на вектор застосування та отримання грошей. Тобто студенти четвертого курсу розуміють що за гроші можна купити, те що потребуєш і якщо тобі не хватає то можна взяти кредит.

- до 3-го фактора – (11,3% дисперсії) – «зарплата» (0,73) та «добробут» (0,88) в сенсі безтурботності, оскільки зарплата впливає на добробут в житті. З відси можна прийти до висновку, що студенти розуміють, що від їх матеріального становища буде залежити добробут, сімейне благополуччя.

- до 4-го фактора – (10,3% дисперсії) – «корупція» (0,82) вказує на політико-економічне життя в державі. Крім того, даний фактор показує й те, що студенти переймається через своє майбутня та майбутнє своєї країни (див. Рис. 2).

Таким чином, для більшості студентів IV курсу уявлення про національну валюту пов'язуються з застосуванням та отриманням грошей, політико-економічним життям, добробутом та їх за стосунку, як показник реальних здобутків, винагороди за працю.

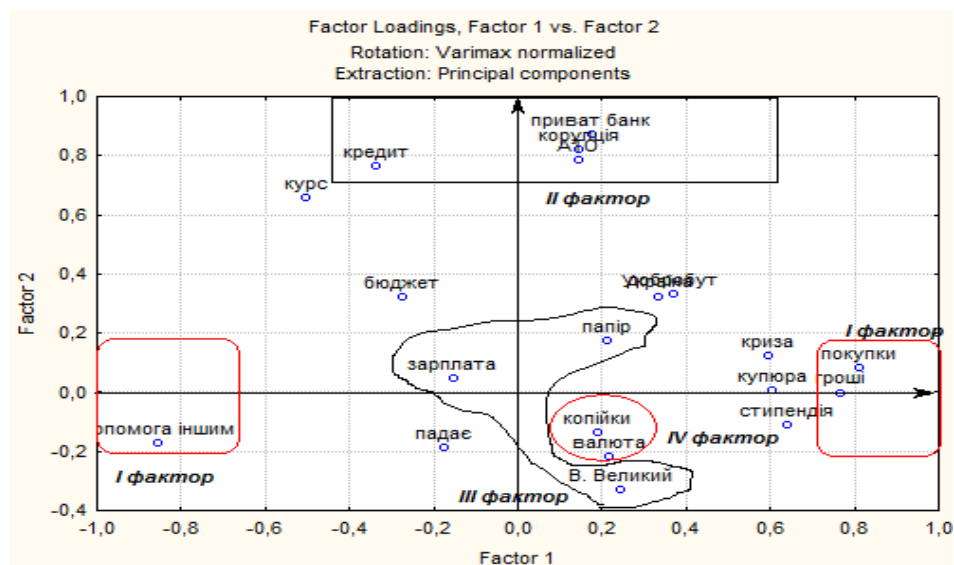

Рис. 3. Факторно-семантичне поле уявлень студентів IV курсу про національну валюту із видом ЦСС до грошей грошова заклопотаність

Аналіз факторно-семантичного поля уявлень четвертокурсників, яким притаманний такий вид ціннісно-сислового ставлення до грошей як **грошова заклопотаність**, про гривню дозволив виділити 4 фактори (70,3% дисперсії):

- 1 фактор – «гроші» (0,76), «допомога іншим» (-0,85) та «покупки» (0,80). Даний фактор пояснює 23,6% дисперсії. Він вказує на певне значення національної валюти для студентів. Так, студенти асоціюють національну валюту з грошима за допомогою яких можна задовольнити як і свої потреби так й потреби інших.

- до 2-го фактору (18,6% дисперсії) – «Приват банк» (0,85), «кредит» (0,76), «корупція» (0,82) та «АТО» (0,78), тобто ілюструють місце де можна придбати гроші або де вони замішані.

- у 3-му факторі переважають конструкти «папір» (0,79), «В. Великий» (-0,76) та «зарплата» (-0,84) засвідчує характеристики гривні, а також вказує на те як можна отримати

гроші. Цікавим є те, що з зарплатою у студентів асоціюється із В. Великим (який розміщений на купюрі номіналом одна гривня) та папером, що може вказувати на те, що четвертокурсники вважають або мають (ті хто працює) зарплати досить низькими.

- до 4-го фактору (12,4% дисперсії) входять «копійки» (0,89) та «валюта» (0,71) вказує на те, що національна валюта асоціюється в студентів IV курсу із валютою (грошовим знаком) та монетам (Рис. 3).

Таким чином, для студентів IV курсу із видом ціннісно-сміслового ставлення до грошей грошова заклопотаність уявлення про національну валюту пов'язані з орієнтуванням на характеристики гривні, задоволення своїх та чужих потреб (тобто певні можливості), місце де можна безпосередньо отримати гроші.

Реконструкція уявлень про національну валюту в четвертокурсників із ціннісно-смісловим ставленням до грошей **грошова розрядка** (Рис. 4.) дозволяє виділити 3 основні фактори (59,7% дисперсії):

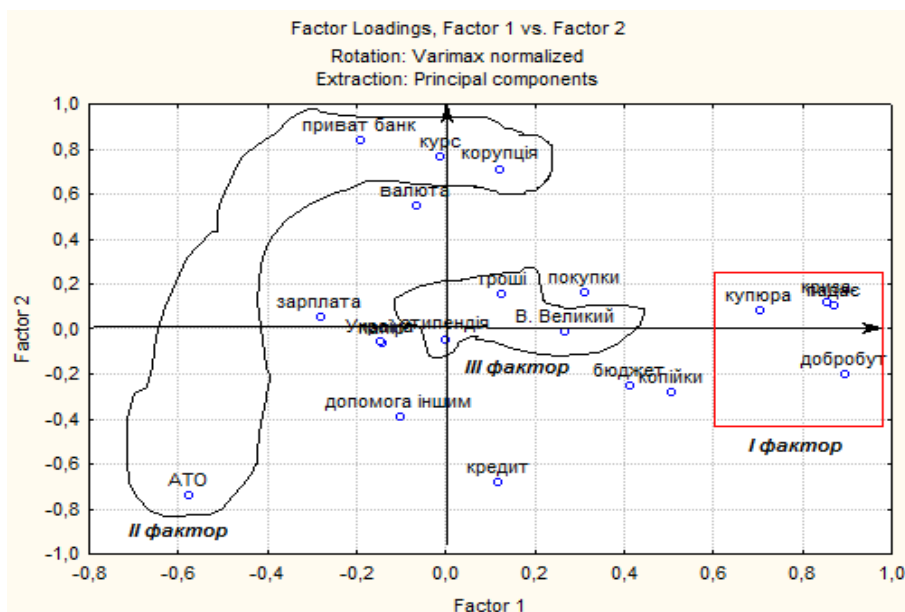

Рис. 4. Факторно-семантичне поле уявлень студентів IV курсу про національну валюту із видом ЦСС до грошей грошова розрядка

- 1-й фактор – «криза» (0,85), «купюра» (0,70) «падає» (0,85) та «добробут» (0,89). Даний фактор пояснює 23,9% дисперсії. Очевидно, йдеться про відчуття нестабільності у широкому масштабі, а також взаємозв'язок із станом національної валюти та добробутом студентів та населення в цілому.

- 2-й фактор (19,4% дисперсії) складають «АТО» (0,71), «корупція» (-0,73), «курс» (0,76) та «Приват банк» (0,83), вказуючи на економічну ситуацію в країні на даний момент, а також в свою чергу показує занепокоєння студентів щодо стану національної валюти.

- за 3-м фактором (16,3% дисперсії) – «гроші» (0,75), «стипендія» (0,81) та «В. Великий» (0,80) характеризує основні ознаки національної валюти по відношенню до студентів. Знову ж гроші та стипендія, як і зарплата асоціюється у студентів із В. Великим

(який розміщений на купюрі номіналом одна гривня), що може вказувати на певне не задоволення рівнем стипендій.

Таким чином, для студентів IV курсу із видом грошова розрядка гривня асоціюється з нестабільністю економічною ситуацією та занепокоєнням, щодо становища національної валюти в Україні.

Уявлення про гривню серед четвертокурсників із видом ціннісно-сислового ставлення до грошей **грошова розслабленість** виглядає таким чином (Рис. 5.):

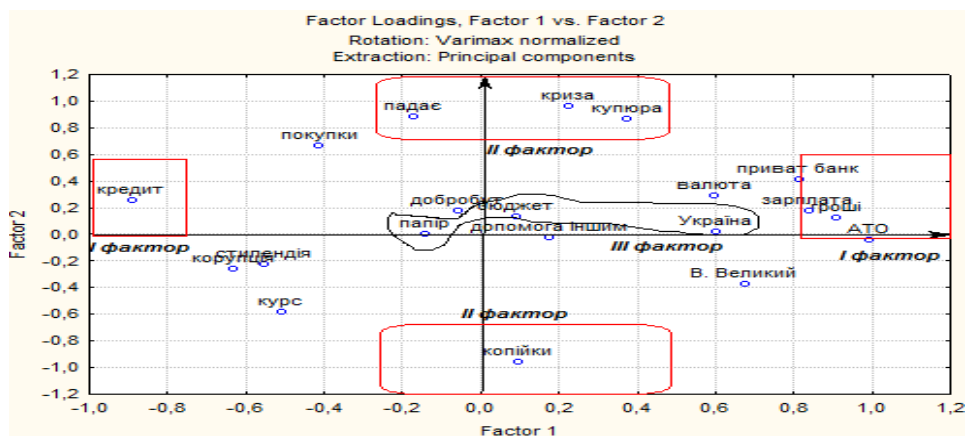

Рис. 5. Факторно-семантичне поле уявлень студентів IV курсу про національну валюту із видом ЦСС до грошей грошова розслабленість

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилось 3 фактори, які пояснюють 87,8% дисперсії.

- 1-й фактор «гроші» (0,90), «зарплата» (0,83), «Приват банк» (0,81), «кредит» (-0,89) та «АТО» (0,99). Даний фактор пояснює 45,9% дисперсії. Національна валюта, за даних обставин, вважається атрибутом достатку (або ж навпаки), а також вказує на ті установи та операції, в яких найбільше залучені гроші.

- 2-й фактор (23% дисперсії) складають «копійки» (-0,95), «криза» (0,96), «падає» (0,88) та «купюра» (0,86), тобто знову ж вказується на нестабільну економічну ситуацію в Україні, яка безпосередньо стосується й національної валюти.

- 3-й фактор (18,7% дисперсії) – «бюджет» (-0,94), «Україна» (-0,70) та «папір» (0,97) вказує на національний характер гривні, а також на головний ресурс держави, який забезпечує стабільність чи нестабільність відповідно до конкретної ситуації.

Отже, для студентів IV курсу із видом грошова розслабленість уявлення про національну валюту пов'язані з достатком, нестабільністю, головним ресурсом держави та безпосередньо з Україною.

Психосемантичний аналіз уявлень четвертокурсників про гривню із видом ціннісно-сислового ставлення до грошей **грошове заперечення** є мало інформативним. Оскільки в результаті дослідження тільки трьом студентам IV курсу притаманний даний вид ставлення до грошей. Однак, піддавши ці дані факторному аналізу можна помітити такі особливості (Рис. 6.):

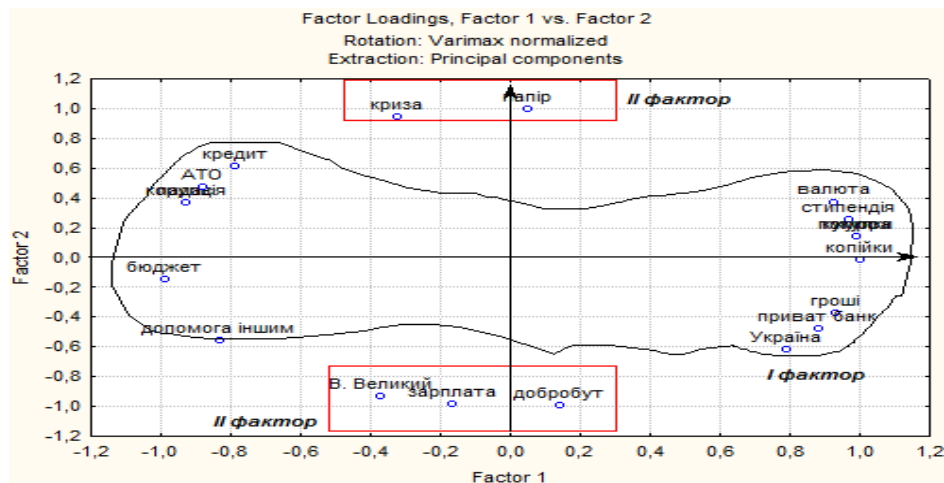

Рис. 6. Факторно-семантичне поле уявлень студентів IV курсу про національну валюту із видом ЦСС до грошей грошове заперечення

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилось 2 фактори, які пояснюють 100% дисперсії (Табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз уявлень студентів VI курсу про національну валюту із видом ціннісно-сміслового ставлення до грошей грошове заперечення

Перший фактор (66,4% дисперсії)		Другий фактор (33,5% дисперсії)	
Гроші (0,92)	Купюра (0,98)	Зарплата (-0,98)	
Стипендія (0,96)	Валюта (0,92)	В. Великий (-0,92)	
Приват банк (0,87)	Курс (0,98)	Криза (0,94)	
Україна (0,78)	Кредит (-0,78)	Добробут (-0,98)	
Допомога іншим (-0,83)	Падає (-,092)		
Бюджет (-0,98)	Копійки (0,99)		
Покупки (0,98)	Корупція (-0,92)		
ATO (-0,87)			

Так, студенти відносять на другий план по відношенню до національної валюти такі конструкти як «зарплата», «В. Великий», «криза», та «добробут». Це може свідчити про те, що студенти ще не готові думати про своє матеріальне становище як у позитивному так і негативному плані.

Висновки. Аналіз результатів теоретичного узагальнення та емпіричного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. У студентів IV курсу із ціннісно-смісловим ставленням до грошей грошова концентрація та заклопотаність мають ширші, неоднозначні уявлення про національну валюту. Оскільки у результаті факторного аналізу було виділено IV фактори, тоді як у студентів із видами грошова розрядка та розслабленість лише III фактори.
2. Національна валюта у четвертокурсників із видами грошова концентрація та заклопотаність пов'язується з організаціями де можна отримати гроші, з'ясується

застосування грошей. Окрім цього студенти розуміють, що від їх матеріального становища (зарплати) безпосередньо залежить їх добробут. Разом з тим на даний час зарплати для студентів (із видом грошова заклопотаність) є замалі, що викликає у них певне занепокоєння.

3. Для четвертокурсників із видами ціннісно-смыслового ставлення до грошей *грошова розрядка* та *розслабленість* національна валюта насамперед асоціюється із економічною нестабільністю в Україні та самою Україною. Це свідчить про те, що не зважаючи на економічну ситуацію в державі гривня для студентів має національну цінність і привабливість.
4. Для студентів із видом ціннісно-смыслового ставлення до грошей *грошова розрядка* актуальним є розмір стипендії, а не зарплати як це спостерігається в четвертокурсників із видом грошова заклопотаність. Це може свідчити про те, що вони ще не думають про своє професійне становлення, своє майбутнє, а живуть тут й тепер.
5. В результаті дослідження також було встановлено, що соціальні уявлення про національну валюту дуже залежать від економічного, політичного становища держави, яке безпосередньо стосується усіх верств населення. Так, зокрема четвертокурсники і встановленими видами ціннісно-смыслового ставлення до грошей, в своїх асоціаціях щодо національної валюти зазначали такі конструкти як «криза», «АТО», «корупція», «падає» тощо.

Література

1. Дейнека О.С. Динамика макроэкономических компонентов образа денег в обыденном сознании / О.С. Дейнека // Психологический журнал. – 2002. – Т. 23. – №2. – С. 36-46.

2. Джанерьян С.Т., Махрина Е.А. Содержание и характеристики ценностно-смысловых отношений к деньгам у студентов и работающих в социэкономических профессиях / С.Т. Джанерьян, Е.А. Махрина // Психол. вестник. – Ростов-н /Д.: Изд-во «РГУ», 2005. – №3. – С. 20-27.

3. Московичи С. Машина, творящая богов/ С. Московичи. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560с.

4. Семенов М.Ю. Методика оценки монетарных отношений у школьников / М.Ю. Семенов // Омский научный вестник.—2010. — № 5(91). — С. 137 – 139.

5. Фенько А. Люди и деньги. Очерки психологии потребления/ А. Фенько. – М.: Независимая фирма «КЛАСС», 2005. – 416с.

6. Фенько А. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях / А. Фенько // Психологический журнал. – 2000. – № 1. – С. 50 – 62.

References

1. Deineka O.S. Dinamika makroekonomicheskikh komponentov obraza deneg v obydennom soznanii [The dynamics of macroeconomic components of image of money in everyday conscience] / O.S. Deineka // Psikhologicheskii zhurnal. – 2002. – Vol. 23. – No 2. – P. 36-46.

2. Dzhaner'yan S.T., Mahrina E.A. Soderzhanie i kharakteristiki tsennostno-smyslovykh otnoshenii k den'gam u studentov i robotayushchikh v sotsionomicheskikh professiyakh [The content and characteristics of value-semantic attitude to money of students and those working in socionomic sphere]/ S.T. Dzhaner'yan, E.A. Mahrina // Psikhologicheskii vestnik. – Rostov-n /D.: Publ. «RGU», 2005. – No 3. – P. 20-27.

3. Moskovichi S. Mashina, tvoryashchaya bogov [Machine which creates gods]/ S. Moskovichi. – M.: Tsentr psikhologii i psikhoterapii, 1998. – 560 p.

4. Semenov M.Yu. Metodika otsenki monetarnykh otnoshenii u shkol'nikov [Methods of evaluation of schoolchildren`s monetary relations]/ M.Yu. Semenov // Omskii nauchnyi vestnik. —

2010. — No 5(91). — P. 137-139.

5.Fen'ko A. Lyudi i den'gi. Ocherki psikhologii potrebleniya [People and money. Essays on the psychology of consumption]/ A. Fen'ko. — M.: Nezavisimaya firma «KLASS», 2005. — 416 p.

6.Fen'ko A. Problema deneg v zarubezhnykh psikhologicheskikh issledovaniyakh [The problem of money in foreign psychological research]/ A. Fen'ko // Psikhologicheskii zhurnal. — 2000. — No 1. — P. 50- 62.

Фальковская Л.Н., Драган С.И.

Социальные представления о национальной валюте студентов с различными видами ценностно-смыслового отношения к деньгам

В статье представлены результаты теоретического и эмпирического исследования отношения к национальной валюте студенчества, обнаружены различные виды ценностно-смыслового отношения к деньгам. В ходе исследования были изучены доминирующие виды ценностно-смыслового отношения к деньгам у студентов IV курса - денежная разрядка, денежная озабоченность, денежная расслабленность, концентрация и денежное отрицание. На основании материалов психосемантического исследования представлений о национальной валюте у студентов с разными видами ценностно-смыслового отношения к деньгам обнаружено, что характер такого отношения является одним из факторов формирования отношения к национальной валюте, к деньгам и к собственности. В статье представлен сравнительный анализ социальных представлений студенчества о национальной валюте, представляющих различные виды ценностно-смыслового отношения к деньгам. Источников – 6.

Ключевые слова: национальная валюта, ценностно-смысловое отношение, денежная разрядка, денежная озабоченность, денежная расслабленность, денежная концентрация, денежное отрицание, психосемантический метод исследования.

Falkovska L.M., Dragan S.I.

Social perception of national currency by students with different types of value-sense attitude to money

The results of theoretical and empirical study of the attitude to national currency of students with different type of value-sense attitude to money have been presented in the article. In the study dominant types of value-sense attitude to money of the 4th year students — money relaxation, money anxiety, money concentration and money denial have been examined. On the basis of the materials of psychosemantical study of perceptions of national currency by students with different types of value-sense attitude to money, it has been proved that the character of value-sense attitude to money is one of the factors which form attitude to national currency, to money and property. The article presents comparative analysis of students' social perception of national currency which represents different types of value-sense attitude to money. Sources – 6.

Key words: social perception of national currency, value-sense attitude to money, money relaxation, money anxiety, money concentration, money denial, psychosemantical methods of study.

Фальковська Людмила Миколаївна – старший викладач кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка,

Драган Світлана Іванівна – студентка 4 курсу спеціальності «Психологія» соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.